

Zaļās vārnas Latvijā 2002. gadā

EDMUNDS RAČINSKIS

Latvijas Ornitoloģijas biedrība, A.k. 1010, Rīga, LV-1050, edmunds@lob.lv

Piekto gadu pēc kārtas LOB pievērsa īpašu uzmanību retās un izzūdošās zaļās vārnas *Coracias garrulus* stāvoklim Latvijā. Laiks novērtēt projekta “Zaļā vārna” gada rezultātus.

Materiāls

Šogad izlikām 20 papildus būrus Garkalnes parauglaukumā, un V. Boļšakovs (LOB Rēzeknes rajona reģionālā grupa) ierīkoja jaunu parauglaukumu ar 27 būriem Rēzeknes rajona Zosnas apkārtņē. Pilnas būru kontroles veicām 27.06. un 12.07. Garkalnē, un 15.06. Rēzeknes rajonā. Kā līdz šim, veicām ligzdojošo putnu un ligzdu uzskaites Garkalnes apkārtņē (maijā–jūlijā), un turpinājām mazuļu gredzenošanu. Pa vienai uzskaitē veiktas Ventspils rajona Rindas 19.06. un Valkas raj. Mierkalna apkārtņē 18.07. Saņemti daži papildus gadījuma novērojumi.

Rezultāti

Zaļās vārnas Garkalnes mežos

SKAITS

2002. gadā lielākajā zināmajā sugas atradnē Garkalnes mežos pierādīta 10 zaļo vārnu pāru ligzdošana, bet kopējais populācijas vērtējums ir 10–15 pāri. Tas ir apmēram tikpat, cik pērn (sk. Račinskis 2001), — šeit ligzdotāju skaits saglabājies pēdējo 4–5 gadu līmenī.

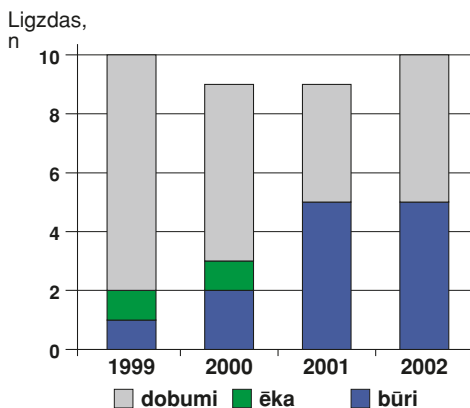
BŪRI

Jau ceturto gadu zaļajām vārnām Garkalnes apkārtņē bija pieejami būri. Šogad, tāpat kā pērn, tās apdzīvoja piecus būrus, tātad tajos ligzdoja vismaz trešā daļa no visiem Garkalnes apkārtnes pāriem. Zaļās vārnas ir diezgan uzticīgas reiz aizņemtiem būriem — šogad tās aizņēma trīs no 2001. g. apdzīvotajiem būriem. Arī viens no jaunapdzīvotajiem būriem atradās vecā būra teritorijā, bet otrā gadījumā zaļo vārnu pāris atgriezās ligzdot jaunā būrī — bet vecā teritorijā —, kur putni nebija manīti kopš 90. gadu vidus. Jāatzīmē, ka viens

būris bija apdzīvots jau ceturto gadu pēc kārtas, un vēl pa diviem — attiecīgi otro un trešo gadu. Būru izlikšana Garkalnes mežos līdz šim nav būtiski palielinājusi vietējo zaļo vārnu populāciju, bet gan piesaistījusi daļu no pāriem, kas agrāk ligzdoja dabiskajās ligzdvietās, gk. melno dzilnu izkaltos dobumos priedēs (1. attēls). Šogad pirmo reizi četros gados vienā būrī ligzdoja meža baloži, iespējams, dodami priekšroku jaunajiem būriem ar apaļu skreju (agrāk liktājiem bija kvadrāta formas skreja).

SEKMES

Ligzdošanas sekmes arī šovasar Garkalnes mežu zaļajām vārnām bija ļoti labas — vidēji 3,5 mazuļi apdzīvotā ligzdā (1–5; n=8 ligzdas; pērn 3,6 *pull*/ligzdā). Pirmoreiz četrus gadus pētījuma laikā vienā ligzdā (būrī) izauga pieci mazuļi (2. attēls). Šis būris bija apdzīvots jau trešo gadu pēc kārtas, 2000. gadā tajā bija 2 un 2001. gadā 4 mazuļi. Līdzīgi kā pērn, iespējams, šī sezona bijusi tik ražīga, pateicoties karstajai un sausajai vasarai.

1. attēls. Zaļo vārnu apdzīvoto ligzdu veidi Garkalnes apkārtņē

Foto: Edmunds Račinskis

2. attēls. Vietējs rekords — pieci zaļās vārnas mazuļi vienā perējumā. 12.07.2002.

GREDZENOŠANA

Šogad Garkalnē, būros un dobumos, apgredzenojām 28 zaļo vārnu mazuļus. Kopējais četrus gadu laikā šeit apgredzenoto mazuļu skaits ir 83. Interesantus novērojumus, veicot filmēšanu no slēpņa, dokumentējis M. Maskalāns (Vides Filmu studija). Viņam izdevies fiksēt filmā vismaz trīs pieaugušās zaļās vārnas ar gredzeniem pie trim dažādiem apdzīvotiem mēģinājumiem noķert šos putnus, to izcelsmi mums tā arī neizdevās noskaidrot. Divi no tiem, spriežot pēc gredzena formas un izmēra, visticamāk bija vietējie — Garkalnē iepriekšējos gados dzimušie putni. Tas gan paliks tikai minējums — tāpat kā tas, vai šī gada 31. jūlijā Zviedrijas dienvidos (Skonē) novērotā zaļā vārņa ar gredzenu bija no Latvijas, vai ne... Līdz šim iegūts tikai viens Garkalnē gredzenota putna atradums — šogad un pavisam netālu no gredzenošanas vietas. Par to — nākamajā nodaļā.

APDRAUDĒJUMS

Neskatoties uz šķietami stabilo populācijas lielumu, pieaugumu būru apdzīvotībā un labām ligzdošanas sekmēm, ne viss Garkalnē ir tik veiksmīgi. Esam saskārušies ar vismaz diviem negatīviem faktoriem, kas apdraud zaļās vārnas.

1. Ligzdvietu zudums. Pat tos aizsardzībai ieteiktos meža nogabalus, kuros ligzdo za-

ļās vārnas un meža baloži, apdraud nekontrolēta ciršana — vai nu vietējiem iedzīvotājiem malkā nozāģējot sausos dobumainos (un ar krāsu apzīmētos!) kokus, vai retāk — vispār nelikumīgas cirtes. Tā pēdējo gadu laikā Garkalnes mežos “pazudušas” vairākas mūsu iezīmētās un aizsardzībai ar mikroliegumiem ieteiktās dobumainās priedes. Tomēr nepatika māko pārsteigumu šogad sagādāja 4. jūlija vētra, kurā vismaz 10 no iezīmētajām dobumu priedēm (vairāk kā 10%) nolūza tieši dobumu augstumā. To skaitā bija divi zaļo vārņu apdzīvoti dobumi. Pie viena no tiem (3. attēls) pēc tam atradām divu gandrīz pieaugušu mazuļu spalvas — tos turpat zemē bija apēdis kāds zīdītājs. Šis gadījums uzskatāmi parāda, cik apdraudētas un jutīgas pret nejausiem notikumiem ir mazas populācijas — viena vētra var iznīcināt būtisku tās daļu.

2. Mirstība uz ceļiem. Negaidīti augsta izrādījusies zaļo vārņu mirstība uz autoceļiem. Speciālas uzskaites gar ceļiem netika veiktas, un tomēr ziņota divu īpatņu bojāeja.

Foto: Aivars Petriņš

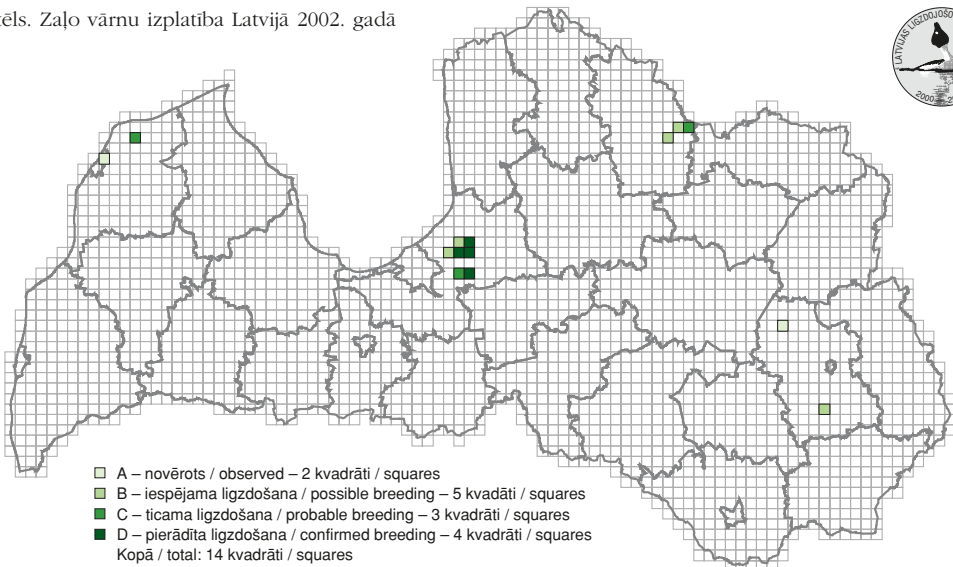
3. attēls. 4. jūlija vētrā zaļās vārnas dobuma vietā nolūzusi priede Garkalnē (apvilktā ar baltu joslu).

4. attēls. Sabraukta pieaugusi zaļā vārns Garkalnē.

4.06.2002. sabrauktu pieaugušo zaļo vārnu atrada I. Čakare pie agrāko gadu ligzdošanas teritorijas uz Vidzemes (A2) šosejas (4. attēls). Šī teritorija šogad palika neapdzīvota. 16.08.2002. Rīgas raj. Ropažu pagastā netālu no Bajārkroga A. Liepiņš atrada sabrauktu Garkalnē gredzenotu jauno putnu. Tas atrasts tieši vienu mēnesi pēc izlidošanas no būra 13,7 km attālumā uz dienvidiem. Līdz šim vispār bija zināmi tikai trīs zaļo vārnu bojāejas gadījumi uz ceļiem Latvijā (Račinskis 2000), un šīgada atradumi liek aizdomāties par šī faktora potenciālo nozīmību.

5. attēls. Zaļo vārnu izplatība Latvijā 2002. gadā

Skaitis un izplatība Latvijā

2002. gadā iegūtas ziņas par zaļās vārns novērojumiem 14 ligzdojošo putnu atlanta kvadrātos. Ligzdošana pierādīta četros, ticama — trijos, bet iespējama — vēl piecos kvadrātos (5. attēls). Vēl divi novērojumi 14.05. Nagļos un 13.05. pie Ventspils nav droši pieskaitāmi ligzdošanas sezonai, jo var attiekties uz caurceļojošiem īpatņiem.

Patīkams pārsteigums šogad bija daži jauni novērojumi ārpus Garkalnes mežu parauglaukuma, tomēr netālā apkārtnē — pie Silakroga un Bajārkroga. Silakrogā, Garkalnei līdzīgā biotopā pie priežu meža ieskaudas bijušās padomju armijas daļas vienuviet atkārtoti novēroti 3 īp., bet pie Bajārkroga redzēta ģimene — 2 *ad.* un 3 jaunie putni (M. Vimba, A. Klepers, M. Kilups u.c.). Tātad šeit varēja ligzdot vismaz 2–3 pāri. Vēl viena varbūtēja zaļo vārnu ligzdošanas vieta Pierīgas mežos konstatēta Lilastē — bijušās armijas bāzes (!) teritorijā (mežsargs N. Strapcāns u.c.), tomēr tā kā 15.07. mums neizdevās gūt apstiprinājumu sugas klātbūtnē šeit, punkts kartē nav iekļauts.

Kopumā šis gads nav nesis pārsteigumus — nedaudzo sugas atradņu izvietojums

atbilst dažu iepriekšējo gadu zināšanām. Tāpat kā 2001. gadā, dažas zaļās vārnas novērotas visās trijās pēdējo gadu vietās — Ventspils rajona Rindā (2 vietās pa 1 putnam; V. Liepa u.c.), Valkas rajona Mierkalna apkārtnē (vienā vietā 2 īp. un vēl trīs vietās pa vienu; R. Ronimois, G. Baltača, L. Nartiša) un Rēzeknes raj. Barauhā (V. Boļšakovs u.c.), tomēr nevienā no šīm vietām zaļo vārnu ligzdošana netika pierādīta.

Kopējais Latvijas ligzdojošo zaļo vārnu populācijas vērtējums pēc ziņotajiem novērojumiem, 2002. gadā ir 16–26 pāri.

Baltijas ekspertu tikšanās

22. un 23. jūlijā LOB organizēja pirmo Baltijas zaļo vārnu ekspertu grupas tikšanos. Tajā piedalījās četri pārstāvji no Igaunijas Ornitoloģijas biedrības un divi kolēģi no Lietuvas (Lietuvas OB). Pirmajā dienā LOB biroja telpās apmainījāmies ar ziņojumiem par zaļo vārnu stāvokli un pieredzi sugas pētījumos katrā no kaimiņvalstīm, otrajā — devāmies ekskursijā uz Garkalni. Tikšanās bija ļoti interesanta un rosināša — esam iecerējuši stiprināt sadarbību zaļo vārnu aizsardzībai starptautiskā līmenī, rīkojot kopīgus sugas izpētes pasākumus 2003. gadā un popularizējot saskaņotu aizsardzības projektu nepieciešamību plašāk Eiropā, arī ārpus Baltijas valstu robežām. Šis problēmas ak-

tualitāti varbūt pat labāk nekā 5. attēls parāda sugas stāvoklis Igaunijā: 2002. gadā tur bija zināma tikai viena zaļo vārnu pāru ligzdošana apmēram 3,5 km no Latvijas robežas. Tā pati — igauņu kolēģu izliktā būri...

Nobeigumā

Aicinu jūs pievērst vairāk uzmanības ceļmalu vadiem, ceļojot pa Latviju nākošajā gadā, jo īpaši — iesaku pārbaudīt agrāk zināmās zaļo vārnu sastapšanas vietas, jo šis putns būs sava veida neoficiāls Baltijas valstu "Gada putns 2003"! Tāpat atgādinu: par zaļo vārnu novērojumiem, lūdzu, ziņojiet Latvijas Ornitoloģijas biedrībai!

Pateicības

Paldies A. Pužulim par būru izgatavošanu, tāpat D. Jurciņam un N. Zommeram par palīdzību to izlikšanā, kā arī V. Boļšakovam un citiem LOB Rēzeknes rajona reģionālās grupas biedriem par jaunā būru parauglaukuma ierīkošanu! Īpašs paldies A. Petriņam par palīdzību ikgadējā dobumu kontrolē un citos lauka darbos! Paldies visiem, kas piedalījās uzskaitēs vai ziņoja par zaļo vārnu novērojumiem — D. Jurciņam, N. Zommeram, I. Mārdegai, A. Kleperam, M. Rudzītei, M. Kilupam, M. Vimbam, V. Liepam, M. Šmaukstelim, P. Rasmusenam, G. Baltačai, M. Tirumam, S. Ozolai, E. Lediņam, A. Celmiņam, M. Strazdam, S. Inbergai, I. Čakarei, A. Liepiņam. Īpašs paldies draudzīgajai Vides Filmu studijas komandai par sadarbību un atbalstu — M. Maskalānam, A. Endzelim, I. Vegim, U. Cekulim un citiem! Sirsnīgs paldies V. Rozem par palīdzību olu čaumalu sugas piederības noteikšanā. Paldies Garkalnes skolai par sadarbību! Pateicamies Zviedrijas Vides aizsardzības aģentūrai (*Naturvårdsverket*), kas arī šogad finansiāli atbalstīja zaļās vārnas projektu Latvijā!

Literatūra

Račinskis E. 2000. Zaļo vārnu *Coracias garrulus* skaita izmaiņas, ligzdošanas bioloģija un aizsardzības jautājumi Latvijā. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte, Rīga.

Račinskis E. 2001. Veiksmīga zaļo vārnu sezona Garkalnē. Putni dabā 11.2: 8–9.

Summary

Rollers *Coracias garrulus* in Latvia in 2002

Breeding of 10 pairs of Rollers was confirmed in the major remaining breeding site near Garkalne, Rīga district, in 2002. Total local population was estimated as 10-15 pairs. 5 pairs bred in specially provided nest-boxes, same number as 2001 (cf. Račinskis 2001), and other 5 in natural nest-holes. The mean number of nestlings per occupied nest was 3.5 (1-5 pull; n=8 nests) hence this season may be regarded as successful as the last year. 28 nestlings were ringed (83 in total for 1999-2002). In all, Rollers were recorded in 14 5x5 km atlas squares in Latvia (Figure 5) with the total estimated breeding population 16-26 pairs. Main recorded losses to the population in Garkalne area were bird mortality on roads (1 adult, Figure 4, and 1 juvenile found dead) and loss of nest-sites (2 Pine trees with occupied nests were broken by heavy storm on 4 July, Figure 3). The first informal meeting of Baltic Roller experts took place in Rīga on 22-23 July. The Roller project was supported by Swedish Environmental Protection Agency (*Svenska Naturvårdsverket*).